

in terra¹, et cum hominibus interrogantibus respondisset, rursus hoc facere cœpit². Nihil enim sapiunt, nec intelligunt in magnis animis quasdam virtutes vitiis parvorum esse simillimas, nonnulla specie, sed nulla æquitatis comparatione. Similes autem sunt qui in magnis ista reprehendunt, pueris imperitis in schola, qui cum pro magno didicerint, nomini numeri singularis verbum numeri singularis esse reddendum, reprehendunt latinæ linguæ doctissimum auctorem, quia dixit: « Pars in frusta secant³. » Debit enim, inquit, dicere: « Secat. » Et quia norunt religionem dici, culpant eum quia geminata littera dixit: « Religione patrum⁴. » Unde non absurde fortasse dicatur, in genere suo, quantum distant schemata et metaplasmata doctorum a solœcismis et barbarismis imperitorum, tantum distare figurata facta Prophetarum a libidinis peccatis iniquorum: ac per hoc sicut puer in barbarismo reprehensus, si de Virgilio metaplasmo se vellet defendere, ferulis cæderetur: ita quisquis cum ancilla suæ conjugis volutatus, Abrahæ factum, quod de Agar prolem genuerit, in exemplum defensionis assumpserit, utinam non plane ferulis, sed vel fustibus coercitus emendetur, ne cum cæteris adulteris æterno supplicio puniatur. Minimæ quidem illæ res, istæ autem magnæ sunt; nec ad hoc inde ducta similitudo est, ut schema sacramento, et solœcismus adulterio cœquetur: verumtamen proportionem sui cujusque generis, quod in illis locutionum quibusdam virtutibus seu vitiis peritia vel imperitia, hoc in his morum quamvis longe in diverso genere virtutibus seu vitiis sapientia vel insipientia valet.

XXVI. Quapropter ne in quæque laudanda vel vituperanda, accusanda vel defendenda, coercenda vel re-

¹ Joan. viii, 8. — ² Matth. xxi, 24; Marc. xi, 29, et Luc. xx, 1. —
³ Virg. Æneid. i, vers. 216. — ⁴ Id. ii, vers. 715.

laxanda, damnanda vel absolvenda, appetenda vel vitanda, temere irruamus, in quibus omnibus peccata seu recte facta versantur, prius quid sit peccatum considerare debemus; tunc deinde inspicere facta Sanctorum, libris conscripta divinis, ut si qua et ipsorum peccata invenerimus, ob quam utilitatem sint etiam ipsa condita litteris, memoriæque mandata, diligenti quantum possumus ratione videamus. Quæ autem repperimus stultis seu malevolis videri peccata esse quæ non sunt, nec tamen in eis eminent aliqua exempla virtutum, hæc quoque intueamur quam ob causam illis inserta sint litteris, quas ad utilitatem vitæ præsentis regendæ et futuræ adipiscendæ conditas salubriter credimus. Porro autem quæcumque in factis Sanctorum elucent documenta justitiæ, nullus vel imperitorum dubitat debuisse conscribi. De illis ergo potest esse quæstio, quæ vel inaniter scripta videri possunt, si nec recte facta apparent, nec peccata sunt; vel etiam perniciose, si peccata esse convincuntur, ne valeant ad imitationem, sive in ipsis libris reprehensa non sint, et ideo putari etiam possint non esse peccata; sive illic quoque reprehensa sint, sed sub facili spe veniæ committantur, quia et in sanctis inventa sunt.

XXVII. Ergo peccatum est, factum vel dictum vel concupitum aliquid contra æternam legem. Lex vero æterna est, ratio divina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans. Quisnam igitur sit in homine naturalis ordo, quærendum est. Constat enim homo ex anima et corpore, sed hoc et pecus. Nulli autem dubium est, animam corpori, naturali ordine præponendam. Verum animæ hominis inest ratio, quæ pecori non inest. Proinde sicut anima corpori, ita ipsius animæ ratio cæteris ejus partibus, quas habent et bestię, naturæ lege præponitur: inque ipsa ratione, quæ partim contem-

plativa est, partim activa, procul dubio contemplatio præcellit. In hac enim et imago Dei est, qua per fidem ad speciem reformamur¹. Actio itaque rationalis contemplationi rationali debet obedire, sive per fidem imperanti, sicuti est quandiu peregrinamur a Domino², sive per speciem, quod erit cum similes ei erimus, quoniam videbimus cum sicuti est³, effecti etiam in spiritali corpore ex gratia ejus æquales Angelis ejus⁴, recepta stola prima immortalitatis et incorruptionis, qua induetur hoc mortale et corruptibile nostrum, ut absorbeatur mors in victoriam justitia perfecta per gratiam⁵. Quia et sancti ac sublimes Angeli habent contemplationem et actionem suam; id enim sibi agendum imperant, quod ille quem contemplantur, jubet, cujus æterno imperio liberaliter, quia suaviter, serviunt: nos vero, quorum corpus mortuum est propter peccatum⁶, antequam vivificet Deus et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis, pro modulo infirmitatis nostræ secundum æternam legem qua naturalis ordo servatur, juste vivimus, si vivamus ex fide non ficta, quæ per dilectionem operatur⁷: habentes in conscientia bona spem repositam in cœlis immortalitatis et incorruptionis, et ipsius perficiendæ justitiæ usque ad quamdam ineffabiliter suavissimam saturitatem, quam in ista peregrinatione oportet esuriri ac siti, quandiu per fidem ambulamus, non per speciem⁸.

XXVIII. Quapropter hominis actio serviens fidei servienti Deo, refrenat omnes mortales delectationes, et eas coercet ad naturalem modum, meliora inferioribus ordinata dilectione præponens. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo peccaret. Peccat ergo, qui delectationem illiciti relaxat potius quam refrenat. Est autem illicitum,

¹ Coloss. III, 10. — ² I Cor. V, 6. — ³ I Joan. III, 2. — ⁴ Matth. XXII, 30. — ⁵ I Cor. XV, 53. — ⁶ Rom. VIII, 10. — ⁷ Gal. V, 6. — ⁸ I Cor. V, 7.

quod lex illa prohibet, qua naturalis ordo servatur. Utrum autem sit aliqua rationalis creatura, quam nihil possit illicitum delectare, magna quæstio est. Quod si est, non in eo genere factus est homo, nec illa natura angelica, quæ in veritate non stetit: sed in eo genere ista rationalia facta sunt, ut inesset eis possibilitas frenandi delectationem ab illicito, quam non frenando peccaverunt. Magna est itaque et humana creatura, quandoquidem per eam possibilitatem instauratur, per quam, si voluisset, nec cecidisset. Magnus ergo Dominus, et laudabilis valde qui condidit eam¹. Condidit enim et inferiores, quæ non possunt peccare; condidit et meliores, quæ nolunt peccare. Bestialis enim natura non peccat quia nihil facit contra æternam legem, cui sic subdita est, ut ejus particeps esse non possit. Rursus angelica sublimis natura non peccat, quia ita particeps est legis æternæ, ut solus eam delectet Deus, cujus voluntati sine ullo experimento tentationis obtemperat. Homo autem, cujus propter peccatum tentatio est vita super terram², subdat sibi quod habet commune cum bestiis; subdat Deo quod habet commune cum Angelis: donec justitia et immortalitate perfecta atque percepta, ab istis exaltetur, illis æquetur.

XXIX. Mortales autem delectationes usque ad reparandam seu custodiendam istam mortalem salutem, sive uniuscujusque hominis, sive ipsius humani generis, vel excitandæ vel relaxandæ sunt: ultra si prolapsæ fuerint, et contra temperantiæ rationem hominem non se regentem abriperint, libidines erunt profecto illicitæ ac turpes, et dignæ doloribus emendari. Quod si etiam perturbatum rectorem in tantam voraginem perditæ consuetudinis mergant, ut vel inultas fore credens, confessionis et pœnitentiæ negligat medicinam, qua correctus emer-

¹ Psal. XLVII, 2. — ² Job, VII, 1.

gat, vel pejore morte cordis contra illam æternam providentiæ legem blasphemum eis patrocinium defensionis adhibeat, atque ita diem fungatur extremum: non jam emendatione, sed damnatione dignum lex illa irreprehensibilis censet.

XXX. Æterna ergo lege consulta, quæ ordinem naturalem conservari jubet, perturbari vetat, videamus quid peccaverit, id est, quid contra istam legem fecerit pater Abraham in his¹, quæ velut magna crimina Faustus objecit. « Habendæ, inquit, prolis insana flagrans cupidine, et Deo, qui id jam sibi de Sara conjugè promiserat, minime credens, cum pellice volutatus sit. » Insana vero iste Faustus criminandi cupiditate cæcatus, et hæresis suæ nefas prodidit, et Abrahæ concubitum nesciens erransque laudavit. Sicut enim lex æterna, id est, voluntas Dei creaturarum omnium conditoris conservando naturali ordini consulens, non ut satiandæ libidini serviat, sed ut salutis generis prospiciatur, ad prolem tantummodo propagandam, mortalis carnis delectationem dominatu rationis in concubitum relaxari sinit: sic e contrario perversa lex Manichæorum, ne deus eorum, quem ligatum in omnibus seminibus plangunt, in conceptu foeminae arctius colligetur, prolem ante omnia devitari a concumbentibus jubet, ut deus eorum turpi lapsu potius effundatur, quam crudeli nexu vinciat. Non igitur Abraham prolis habendæ insana cupiditate flagrabat, sed Manichæus prolis devitandæ insana vanitate delirabat. Proinde ille naturæ ordinem servans, nihil humano concubitu agebat, nisi ut homo nasceretur: iste perversitatem fabulæ observans, nihil in quolibet concubitu timebat, nisi ne deus captivaretur.

XXXI. Ubi autem Fastus in facto Abrahæ velut

¹ Gen. xvi, 2.

conscientiam culpatur uxoris, ibi malo quidem animo et intentione vituperandi, sed tamen nesciens et nolens utrumque collaudat. Neque enim conscientiam suam flagitio conjugis miscuit, quo ille suam libidinem turpi et illicita voluptate satiaret: sed etiam illa naturali ordine filios volens, seque sterilem sciens, ancillaris uteri foecunditatem in usum juris sui potestate licita vindicavit; non cedens viro concupiscenti, sed jubens obedienti. Neque hoc inordinata superbia: quis enim nescit uxorem marito tanquam domino debere servire? Sed quod ad membra corporis attinet, quibus sexus ipse distinguitur, Apostolus dicit: « Similiter et vir sui corporis potestatem non habet, » sed mulier¹: » ut cum in cæteris actibus ad humanam pacem pertinentibus, mulier viro debeat servitutem, hujus unius rei, qua sexus utriusque carnali sorte discernitur, et carnali commixtione concernitur, similem in se habeant potestatem, vir in uxorem, et uxor in virum. Prolem igitur, quam de se habere Sara non poterat, de ancilla habere voluit: ex eo tamen semine, ex quo et de se, si posset, habere debebat. Nunquam hoc faceret mulier, si in corpore viri carnali concupiscentia teneretur; zelaret enim potius pellicem, non faceret matrem: nunc vero propterea sic propagandi voluntas pia fuit, quia concumbendi voluntas libidinosa non fuit.

XXXII. Illud sane defendi non potest, si Abraham, sicut Faustus objecit, minime credens Deo, qui sibi jam prolem de Sara promiserat, de Agar suscipere voluit. Sed apertissime falsum est: nondum hoc promiserat Deus. Recenseant Scripturæ illius superiora, qui volunt; invenient semini Abraham jam fuisse promissam terram et innumerabilis multitudinis abundantiam², nondum tamen fuisse patefactum quomodo illius seminis esset futura

¹ Cor. vii, 4. — ² Gen. xii, 3.

propagatio, utrum ex carne Abrahæ, si de se ipse generaret: an ex voluntate, si aliquem forte adoptaret: deinde si de carne ipsius, utrum ex Sara, an ex alia prorsus, nondum manifestatum fuit. Legant, inquam, qui volunt, et invenient Faustum aut falli imprudenter, aut fallere impudenter. Itaque Abraham, cum sibi videret non nasci filios, et tamen semini suo factam promissionem teneret, primo de adoptione cogitabat. Hoc indicat, quod cum Deo loquens, ait de vernaculo suo: « Hic hæres meus erit¹: » tanquam diceret, quia de me ipso mihi semen non dedisti, in isto comple quod meo semini promisisti. Si enim semen cujusque non appellaretur, nisi quod de ejus carne nasceretur, nec nos appellaret Apostolus semen Abrahæ², qui certe originem carnis ab illo non ducimus, sed imitatione fidei semen ejus facti sumus, credentes in Christum, cujus caro ex illius carne propagata est. « Tunc ergo » Abraham audivit a Domino: Non hic erit hæres tuus, » sed qui exiet de utero tuo, ipse erit hæres tuus³. » Jam tunc adoptionis cogitatione sublata, cum de se ipso semen speraret Abraham, restabat incertum, utrum ex Sara, an ex alia: quod illi Deus occultare voluit, donec prius ex ancilla Vetus Testamentum figuraretur. Quid ergo mirum, si videns Abraham sterilem uxorem, cupientem sibi prolem, quam parere ipsa non potuit, ex famula sua et ex marito provenire, non suæ carnali cupiditati cessit, sed conjugali potestati obtemperavit; credens hoc Saram ex Dei nutu voluisse, qui jam ex se ipso illi hæredem promiserat, sed ex qua foemina non prædixerat? Frustra igitur Faustus ad objiciendum hoc crimen insanus insiluit, tanquam infidelem Abraham infideliter arguens. Cætera enim cæcitate non credendi nec valuit intelligere, hoc autem libidine calumniandi neglexit et legere.

¹ Gen. xv, 3. — ² Gal. iii, 19. — ³ Gen. xv, 2 et 3.

XXXIII. Quod autem justum et fidelem virum matrimonii sui infamissimum nundinatorem appellans, avaritiæ ac ventris causa duobus regibus Abimelech et Pharaoni diversis temporibus Saram conjugem suam sororem mentitum, quia erat pulcherrima, in concubitum asserit venditasse, non ore veridico a turpitudine separat honestatem, sed ore maledico totum vertit in crimen. Hoc enim Abrahæ factum lenocinio simile videtur, sed non valentibus ex illius æternæ legis lumine a peccatis recte facta discernere: quibus et constantia pertinacia videri potest, et virtus fiduciæ vitium putari audaciæ, et quæcumque similiter objiciuntur quasi non recte agentibus, a non recte cernentibus. Neque enim Abraham flagitio consensit uxoris, ejusque vendidit adulterium: sed sicut illa famulam suam non libidini mariti permisit, sed officio generandi ultro intulit, nequaquam turbato ordine naturali, ubi ejus potestas erat, jubens potius obedienti, quam cedens concupiscenti; sic et ipse conjugem castam et casto corde sibi cohærentem, de cujus animo, ubi pudicitiae virtus habitabat, nullo modo dubitabat, tacuit uxorem, dixit sororem; ne se occiso, ab alienigenis atque impiis captiva possideretur; certus de Deo suo, quod nihil eam turpe ac flagitiosum perpeti sineret. Nec eum fides ac spes fefellit: namque Pharaon territus monstris, multique propter eam malis afflictus, ubi ejus esse uxorem divinitus didicit, illæsam eum honore restituit: Abimelech autem somnio commonitus atque edoctus, similiter fecit.

XXXIV. Nonnulli quidem, non calumniosi et maledici, sicut Faustus, sed eisdem libris honorem debitum deferentes, quos iste vel non intelligendo reprehendit, vel reprehendendo non intelligit, cum hoc Abrahæ factum considerarent, visum est eis quod a firmitate fidei subdefecerit atque titubaverit, et timore mortis, sicut Do-

minum Petrus¹, ita iste negaverit uxorem. Quod si ita necesse esset intelligi, peccatum hominis agnoscerem; nec ideo cuncta ejus merita deleta atque oblitterata censerem, sicut nec illius Apostoli: quanquam culpa non sit æqualis, negare uxorem, et negare Salvatorem. Nunc vero cum habeam quod intelligam ne hoc intelligam, nulla causa cogor temeritate labi ad reprehendendum, quem nemo convincit timore lapsum fuisse ad mentiendum. Neque enim utrum ejus uxor esset interrogatus, non esse respondit: sed cum ab eo quæreretur quid ei esset illa mulier, indicavit sororem, non negavit uxorem: tacuit aliquid veri, non dixit aliquid falsi.

XXXV. An usque adeo desipimus, ut hic Faustum sequamur, qui ait sororem mentitum, quasi genus Saræ aliunde didicerit, cum id sancta Scriptura non aperuerit? Puto justum esse, ut in ea re, quam noverat Abraham, nos autem non novimus, Patriarchæ potius credamus loquenti quod scit, quam Manichæo criminanti quod nescit. Cum igitur Abraham eo tempore viveret in rebus humanis, quo quidem jam fratres ex utroque aut ex altero vel altera parente natos neqi conjugio non licebat, filios autem fratrum aliosque longinquiore gradu generis consanguineos, nulla lege, nulla potestate prohibita consuetudo jungebat, quid mirum si sororem suam, id est, ex patris sui sanguine procreatam habebat uxorem? Nam hoc ipse reddenti sibi eam regi dixit, de patre esse sororem, non de matre²: ubi certe ut sororem mentiretur, nullo jam timore cogebatur, quando ille uxorem ejus esse didicerat, et eam divinitus territus cum honore reddebat. Fratres autem sive sorores generali nomine consanguineos vel consanguineas solere apud veteres appellari, Scriptura testatur. Nam et Tobias dicit Deo, cum

¹ Matth. xxvi, 71. — ² Gen. xx, 12.

oraret antequam misceretur uxori: « Et nunc, Domine, » tu scis quoniam non luxuriæ causa accipio sororem » meam¹: » cum esset illa non ex concubitu ejusdem patris, nec ex eodem matris utero, sed ex eadem stirpe cognitionis exorta. Et Loth frater Abrahæ dicitur, cum patruus ejus esset Abraham²: ex qua vocabuli consuetudine etiam fratres Domini vocantur in Evangelio³, non utique quos Maria virgo pepererat, sed ex ejus consanguinitate omnes propinqui.

XXXVI. Dicit aliquis: Cur non potius ita de Deo suo præsumpsit Abraham, ut fateri non timeret uxorem? Neque enim Deus ab illo mortem non poterat repellere quam timebat, eumque cum conjuge sua ab omni pernicie in illa peregrinatione tutari, ut nec uxor ejus, quamvis esset pulcherrima, appeteretur ab aliquo, nec propter illam ipse necaretur. Poterat sane hoc efficere Deus: quis ita sit demens ut hoc neget? Sed si interrogatus Abraham, illam foeminam indicaret uxorem, duas res tuendas committeret Deo, et suam vitam, et conjugis pudicitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam, quando faciat homo, non tentare Dominum Deum suum⁴. Neque enim et ipse Salvator non poterat tueri discipulos suos, quibus tamen ait: « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam⁵. » Cujus rei prior exemplum præbuit. Nam cum potestatem haberet ponendi animam suam⁶, nec eam poneret, nisi cum vellet, in Ægyptum tamen infans portantibus parentibus fugit⁷: et ad diem festum non evidenter, sed latenter ascendit⁸, cum alias palam loqueretur Judæis irascentibus et inimicissimo animo audientibus, nec tamen valentibus in eum mittere

¹ Tobiae, viii, 9. — ² Gen. xii, 8. — ³ Matth. xii, 46, et Joan. vii, 3. — ⁴ Deut. vi, 16. — ⁵ Matth. x, 23. — ⁶ Joan. x, 18. — ⁷ Matth. ii, 14. — ⁸ Joan. vii, 10.

manus, quia nondum venerat hora ejus¹: non cujus horæ necessitate cogeretur mori, sed cujus horæ opportunitate dignaretur occidi. Qui ergo palam docendo et arguendo, et tamen inimicorum rabiem valere in se aliquid non sinendo: Dei demonstrabat potestatem, idem tamen fugiendo et latendo hominis instruebat infirmitatem, ne Deum tentare audeat, quando habet quod faciat, ut quod cavere oportet evadat. Neque enim et Apostolus desperaverat adiutorium protectionemque divinam, fidemque perdiderat, quando per murum in sporta submissus est, ut inimicorum manus effugeret². Non ergo in Deum non credendo sic fugit: sed Deum tentando sic fugere noluisset, cum sic fugere potuisset. Proinde cum inter ignotos propter excellentissimam pulchritudinem Saræ, et ejus pudicitia et mariti vita esset in dubio, nec utrumque tueri posset Abraham, verumtamen unum horum posset, id est, vitam, ne Deum suum tentaret, fecit quod potuit: quod autem non potuit, illi commisit. Qui ergo se hominem occultare non valuit, maritum se occultavit, ne occideretur; uxorem Deo credidit, ne pollueretur.

XXXVII. Quanquam scrupulosius disputari possit³, utrum illius mulieris pudicitia violaretur, etiam si quisquam carni ejus commixtus foret, cum id in se fieri pro mariti vita, nec illo nesciente, sed jubente permetteret, nequaquam fidem deserens conjugalem, et potestatem non abnuens maritalem, sicut ille adulter non fuit, quando uxoris obtemperans potestati, de ancilla prolem generare consensit: sed propter vim principiorum, quia non ita duobus viris vivis ad concumbendum foemina⁴ subditur, sicut duæ foeminæ uni viro; multo verius et honestius illud accipimus, quod pater Abraham nec tentavit

¹ Joan. vii, 30. — ² Act. ix, 25, et 2 Cor. xi, 33. — ³ Vide lib. 1 de Sermone Domini in monte, cap. 16, n. 50. — ⁴ Forte foemina una.

Deum, quando vitæ suæ quantum potuit homo consuluit, et speravit in Deum cui pudicitiam conjugis commendavit.

XXXVII. Jamvero in hac re gesta atque in divinis Libris posita fideliterque narrata, quem non delectet etiam factum propheticum perscrutari, et sacramenti ostium pia fide studioque pulsare, ut aperiat Dominus et ostendat quis tunc in illo figurabatur viro, et cujus sit uxor quæ in hac peregrinatione atque inter alienigenas pollui macularique non sinitur, ut sit viro suo sine macula et ruga? In gloriam quippe Christi recte vivit Ecclesia, ut pulchritudo ejus honori sit viro ejus, sicut Abraham propter Saræ pulchritudinem inter alienigenas honorabatur¹: eique ipsi, cui dicitur in Canticis Canticorum: « O puchra inter mulieres², » ipsius [pulchritudinis merito reges offerunt munera; sicut Saræ obtulit rex Abimelech, plus in ea mirans formæ decus³, quod amare potuit, et violare non potuit. Est enim et sancta Ecclesia Domino Jesu Christo in occulto uxor. Occulte quippe atque intus in abscondito secreto spiritali anima humana inhæret Verbo Dei, ut sint duo in carne una⁴: quod magnum conjugii sacramentum in Christo et in Ecclesia commendat Apostolus. Proinde regnum terrenum sæculi hujus, cujus figuram gerebant reges qui Saram polluere permissi non sunt, non expertum est, nec invenit Ecclesiam conjugem Christi, id est, quam fideliter illi tanquam principio viro suo subdita cohæreret, nisi cum violare tentavit, et divino testimonio per fidem Martyrum cessit, correptumque in posterioribus regibus honoravit munere, quam correptioni suæ subdere in prioribus non evaluit. Nam quod tunc in eodem rege prius et posterius figuratum est, hoc in

¹ Gen. xii, 16. — ² Cant. 1, 7. — ³ Gen. xx, 14. — ⁴ Id. ii, 24, et Ephes. v, 32.

isto regno prioribus et posterioribus regibus adimpletur.

XXXIX. Cum autem dicitur de patre esse sororem Christi Ecclesiam, non de matre; non terrenæ generationis quæ evacuabitur, sed gratiæ cœlestis quæ in æternum manebit, cognatio commendatur. Secundum quam gratiam genus mortale non erimus, accepta potestate ut filii Dei vocemur et simus¹. Neque enim hanc gratiam de Synagoga matre Christi secundum carnem, sed de Deo patre percepimus. Hanc vero cognationem terrenam, quæ ad mortem temporaliter generat, vocans in aliam vitam, ubi nullus moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum Discipulis ait: « Ne vobis dicatis patrem in » terra; unus est enim Pater vester qui in cœlis est². » Cujus rei præbuit exemplum, quando et ipse dixit: « Quæ » mihi mater, aut qui fratres? » Et extendens manum super Discipulos ait: « Hi sunt fratres mei³. » Et ne quisquam in hoc vocabulo terrenam cognationem cogitaret, adjunxit: « Et quicumque fecerit voluntatem Patris mei, » ipse mihi frater, et mater, et soror est: » tanquam diceret: Deo patre hanc cognationem appello, non de Synagoga matre: ad æternam quippe vitam nunc voco, ubi immortaliter natus sum; non ad temporalem, unde ut vocarem mortalis effectus sum.

XL. Quod ergo Ecclesia, cujus uxor sit occultatur alienigenis, cujus autem soror non tacetur, hæc interim causa facile occurrit, quia occultum et difficile ad intelligendum est, quomodo anima humana Verbo Dei copuletur, sive misceatur, sive quid melius et aptius dici potest, cum sit illud Deus, ista creatura. Secundum hoc enim sponsus et sponsa, vel vir et uxor, Christus et Ecclesia dicuntur. Qua vero cognatione sint fratres Christus et omnes sancti gratia divina, non consanguinitate terrena,

¹ 1 Joan. iii, 1. — ² Matth. xxiii, 9. — ³ Id. xii, 48.

hoc est, de patre, non de matre, et effabilius dicitur, et capacius auditur. Nam et inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt: sponsus autem cæterorum societati nullus illorum est. Proinde Christum, quamvis excellentissimæ justitiæ atque sapientiæ, tamen hominem multo facilius et proclivius alienigenæ crediderunt, non quidem falso, quod homo esset: sed quomodo etiam Deus esset ignoraverunt. Hinc et Jeremias: « Et homo, inquit, » est, et quis agnoscet eum¹? » Et homo est; quia proditur quod frater est. Et quis agnoscet eum? quia occultatur quod sponsus est. Hæc de patre Abraham adversum impudentissimam et imperitissimam et calumniosissimam Fausti vocem satis dicta sint.

XLI. Loth autem frater ejus justus et hospitalis in Sodomis², et ab omni Sodomitarum contaminatione purus atque integer, ex illo incendio quod erat similitudo futuri judicii, meruit salvus evadere, typum gestans corporis Christi, quod in omnibus sanctis et nunc inter iniquos atque impios gemit, quorum factis non consentit, et a quorum commixtione in sæculi fine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni. Sicut autem aliud genus hominum in ejus uxore figuratum est, eorum scilicet qui per gratiam Dei vocati, retro respiciunt, non sicut Paulus, qui ea quæ retro sunt obliviscitur, et in ea quæ ante sunt extenditur³. Unde et ipse Dominus: « Nemo, inquit, im- » ponens manum super aratrum, et respiciens retro, ap- » tus est regno cœlorum⁴. » Nec illud exemplum tacuit, quo nos tanquam sale condiret, ut non fatui negligere- mus, sed prudentes caveremus hoc malum. Unde et illa, ut hoc admoneret, in statuam salis conversa est⁵. Nam cum præciperet ut se quisque perseverantissima antero-

¹ Jer. xvii, 9. — ² Gen. xix, 15. — ³ Philip. iii, 13. — ⁴ Luc. ix, 62. — ⁵ Gen. xix, 26.